

บทที่ 1

บทนำ

1. ประเภทการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทฤษฎี (theory research) ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่ลุ่มลึกเพื่อหาองค์ความรู้ใหม่ และมีผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ในการพัฒนาการส่งเสริมการจัดการศึกษาเกี่ยวกับพืชท้องถิ่นและการจัดการองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. สาขาวิชาการและกลุ่มวิชาที่ทำการวิจัย

กลุ่มวิชาปรัชญา สาขาภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์)

3. คำสำคัญ (keywords) ของโครงการวิจัย

- 1) **คำเรียกชื่อพืช** (Plant name) หมายถึง คำที่ผู้พูดใช้เรียกพืช ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นแก่นชื่อและส่วนประกอบอื่นๆ ซึ่งสามารถบอกรายละเอียดของพืช เช่น ส่วนต่างๆ ของพืช การนำไปใช้ และอื่นๆ
- 2) **ภาษาไทยมาตรฐาน** (Standard Thai) หมายถึงภาษาไทยที่ใช้เป็นทางการในประเทศไทย มักเป็นภาษาเขียน
- 3) **ภาษาไทยกลาง** (Central Thai) หมายถึงภาษาไทยกลางที่ใช้ในเขตภาคเหนือ ซึ่งอาจมีคำศัพท์แตกต่างจากภาษาไทยที่พูดในภาคอื่นๆ
- 4) **ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไท** (Tai ethnic languages) หมายถึง ภาษาถิ่นหรือภาษาย่อยของภาษาตระกูลไท ที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือ
- 5) **มโนทัศน์พื้นบ้าน** (folk concept) หมายถึง ระบบคิดแบบชาวบ้าน ซึ่งอาจมีความแตกต่างจากทางด้านวิทยาศาสตร์ และแวดวงวิชาการอื่นๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียม ค่านิยม และความเชื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ความสำคัญ ที่มา และปัญหาการวิจัย

คำเรียกชื่อพืชเป็นเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจและมีความสำคัญเพื่อการศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้เนื่องจากในแต่ละท้องถิ่น พืชชนิดเดียวกันอาจเรียกชื่อไม่เหมือนกัน หรือพืชบางชนิดเรียกชื่อคล้ายคลึงกันแต่เป็นคนละชนิดกัน ทำให้เกิดความสับสนในการเรียกชื่อและสร้างความเข้าใจผิดให้กับคนต่างถิ่นที่มีต่อพืชชนิดนั้นๆ และการมีอยู่ของทรัพยากรที่เป็นจุดเด่นของท้องถิ่น ในบริเวณพื้นที่รอยต่ออาทิ พื้นที่รอยต่อระหว่างประเทศลาว และจังหวัดรอยต่อในภาคเหนือตอนล่างเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภาษาถิ่นและภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่างๆ มีการใช้คำศัพท์ในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันอย่าง

หลากหลายรวมทั้งในเรื่องคำเรียกชื่อพืชด้วย คำศัพท์ที่มีการใช้เรียกชื่อพืชดังกล่าวสะท้อนลักษณะธรรมชาติของพืชพันธุ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งอาจจะมีการใช้คำศัพท์ที่เหมือนกันและแตกต่างกันในบางลักษณะ พื้นที่ใดที่มีพืชพันธุ์ธรรมชาติชนิดใดอยู่มากก็จะปรากฏมีการใช้คำศัพท์ในการเรียกชื่อพืชชนิดนั้นคงอยู่และเป็นที่ยึดถือแพร่หลายของคนทั่วไป ต่างจากพื้นที่ที่พืชชนิดนั้นเริ่มไม่มีการเพาะปลูกหรือลดจำนวนลง ทั้งนี้อาจเนื่องจากปัญหาดิน น้ำ โรคระบาด และการตลาด คำเรียกชื่อพืชก็จะเริ่มไม่เป็นที่รู้จักและอาจสูญหายไปตามชนิดของพืชนั้นๆ ตัวอย่างเช่น ตะลิงปลิง หน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น การไม่ปรากฏของคำศัพท์เช่นนี้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้คงสภาพธรรมชาติไว้ดังเดิมโดยเร่งด่วน คำเรียกชื่อพืชบางชนิดเป็นภาษาท้องถิ่นที่คนรุ่นหลังไม่รู้จัก แสดงสะท้อนการลดจำนวนลงของพืชพรรณดังกล่าวที่สะท้อนออกมาในรูปการใช้ภาษาในการเรียกชื่อพืช ดังนั้นการศึกษาเรื่องคำเรียกชื่อพืชนอกจากจะเป็นประโยชน์ทำให้ทราบว่าพืชชนิดใดยังคงมีอยู่ในท้องถิ่นใดบ้างแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและผู้นำชุมชนได้พึงตระหนักถึงการที่จะต้องเร่งสร้างและสนับสนุนการจัดการพืชพรรณทรัพยากรธรรมชาติให้มีสภาพดั้งเดิม สนับสนุนการปลูกพืชบางชนิดที่มีอยู่และเจริญงอกงามได้ดีในท้องถิ่น ให้ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแก่ชาวบ้าน เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเจริญและนำไปไปแข่งขันกับชุมชนอื่นๆได้ เมื่อเศรษฐกิจชุมชนดีขึ้นก็จะช่วยขจัดปัญหาความยากจน การก่ออาชญากรรม และสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีโดยทางอ้อมได้อย่างต่อเนื่อง

การศึกษาเกี่ยวกับคำและกลวิธีการสร้างคำในภาษาและสังคมวัฒนธรรมไทย นอกจากจะแสดงถึงลักษณะไวยากรณ์ภาษาที่เกี่ยวกับการสร้างคำในภาษาไทยแล้ว ยังแสดงสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ร่วม และระบบคิดที่สลับซับซ้อนแยกย่อยของคนไทยพื้นบ้านต่างๆ อีกด้วย งานวิจัยเรื่อง การแปรของคำเรียกชื่อพืชในเขตพื้นที่รอยต่อ 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง (สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์ และอัญชลี สิงห์น้อย 2552) ศึกษาคำเรียกชื่อพืชในบริเวณภาคเหนือตอนล่าง พบว่ามีความแตกต่างไปจากภาษาไทยมาตรฐานมาก และยังมีความแตกต่างกันระหว่างถิ่นต่างๆ ในบริเวณนี้อีกด้วย นอกจากนี้ยังพบวิธีการสร้างคำเรียกชื่อพืชที่ซับซ้อนโดยพบว่าคำเรียกชื่อพืชในบริเวณภาคเหนือตอนล่างนี้เป็นทั้งคำเดี่ยวและคำประสมที่เกิดจากการนำคำเดิมหลายคำมาประกอบกัน โดยมีคำประกอบส่วนหนึ่งเป็นคำบ่งกลุ่มนามและอีกส่วนหนึ่งเป็นชื่อเฉพาะ คำบ่งกลุ่มนาม ได้แก่ คำแสดงส่วนต่างๆ ของพืช คำแสดงหน้าที่ในการใช้ และคำแสดงเพศสภาพ สำหรับในส่วนที่เป็นชื่อเฉพาะนั้นพบว่าประกอบด้วยชื่อหลักและอาจมีคำขยาย เช่นเดียวกันนี้ Unchalee Wongwatana (in press) ซึ่งศึกษาคำเรียกชื่อพืชไทยได้กล่าวว่าโครงสร้างคำเรียกชื่อพืชไทยนั้นมีทั้งที่เป็นแบบเรียงง่าย มีทั่วไป คือประกอบด้วยคำหลักและอาจมีคำขยาย และแบบซับซ้อนซึ่งอาจมีส่วนประกอบถึง 4 ส่วน ส่วนที่ 1 คือคำบ่งกลุ่มนาม (class terms) ซึ่งอาจมีถึง 3 กลุ่ม ได้แก่ คำบ่งพืช คำบ่ง และคำบ่งหน้าที่ ส่วนที่ 2 คือหน่วยคำบ่งกลุ่มนาม (grammatical morphemes) ส่วนที่ 3 คือชื่อ และ ส่วนที่ 4 คือส่วนขยาย การใช้ภาษาในคำชื่อพืชนี้สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ที่สัมพันธ์

สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในแง่ต่างๆ อาทิ วิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนและประสบการณ์ร่วมของชาวบ้าน จากการใช้ภาษาที่แสดงจินตภาพ (imaginative language)

จากการที่การศึกษาเกี่ยวกับคำเรียกชื่อพืชที่สามารถสะท้อนการมีอยู่ของพืชพรรณในท้องถิ่นนั้นๆ และการค้นพบองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องของโครงสร้างคำเรียกชื่อพืชของภาษาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่างดังกล่าว ทำให้เป็นที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและกลวิธีการสร้างคำเรียกชื่อพืชที่พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีกลวิธีการจัดจำพวกพืชแบบพื้นบ้าน (folk taxonomy) ผ่านภาษาที่แยบยลเช่นเดียวกันกับที่พบในงานวิจัยที่ผ่านมาหรือไม่ ตลอดจนมีการใช้ภาษาแสดงจินตภาพที่สามารถสะท้อนสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม ระบบคิด และประสบการณ์ร่วมของคนกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนืออย่างไร ซึ่งการวิจัยนี้ นอกจากจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานด้านการเกษตรและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และพัฒนาพืชพันธุ์ท้องถิ่น และเป็นการเผยแพร่พืชพันธุ์ท้องถิ่นภาคเหนือแล้ว ยังเป็นการสร้างความก้าวหน้าในอีกระดับหนึ่งต่อวงการภาษาศาสตร์และภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์อีกด้วย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับคำและระบบคิดพื้นบ้าน อาทิ วิทยาระบบรูปคำ (morphology) ศัพท์วิทยา (lexicography) การจัดจำแนกแบบอนุกรมวิธาน (taxonomic classification) และการจัดจำพวกแบบพื้นบ้าน (folk taxonomy)

5. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาลักษณะไวยากรณ์คำเรียกชื่อพืชภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ
- 2) เพื่อเปรียบเทียบลักษณะและการใช้คำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือ และระหว่างภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือด้วยกัน
- 3) เพื่อระบบการจำแนกและมโนทัศน์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือจากคำเรียกชื่อพืช

6. ขอบเขตของโครงการวิจัย

พื้นที่ศึกษาครอบคลุมทุกกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ โดยเลือกภาษาถิ่นละ 1 จุดเท่านั้น (แต่ละภาษาถิ่นอาจพูดในหลายพื้นที่ก็ได้)

7. ทฤษฎีและกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

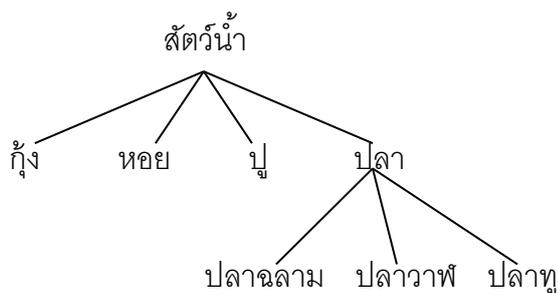
ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาภาษาคือ *ไวยากรณ์แนวหน้าที่นิยม (Functional Approach)* ในที่นี้หมายถึงไวยากรณ์แนวหน้าที่นิยมเชิงแบบลักษณะ (Functional-Typological Approach) มีผู้นำเช่น Talmy Givón (1986, 1990) ซึ่งมีการศึกษาภาษาที่ควบคู่ไปกับบริบท (context) โดยเน้นในเรื่องหน้าที่และการใช้ภาษา แสดงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและหน้าที่ของ

ภาษาว่าจะต้องมีควบคู่กันไป ด้วยการอธิบายแบบเปรียบเทียบข้ามภาษา (cross-linguistics) และอาศัยแนวคิดของกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ (grammaticalization) และการไล่แหล่ของหมวดหมู่ไวยากรณ์เป็นสำคัญ โดยมีหลักการสำคัญๆ ดังนี้

- 1) ไวยากรณ์หน้าที่เป็นไวยากรณ์ที่อธิบายธรรมชาติของภาษาในฐานะที่ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารของมนุษย์ เป็นภาษาที่บุคคลในชุมชนใช้พูดและสื่อสารเข้าใจร่วมกันได้
- 2) ไวยากรณ์หน้าที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาเชิงพุทธิปัญญา (cognitive linguistics) โดยเน้นการศึกษาภาษาในเรื่องของระบบคิดที่สะท้อนให้เห็นในโครงสร้างและความหมายในภาษา
- 3) ไวยากรณ์หน้าที่เห็นว่าวากยสัมพันธ์ (syntax) ไม่เป็นอัตโนมัติ กล่าวคือ ไม่ใช่แกนของภาษาแต่เพียงประการเดียว ไวยากรณ์ภาษายังรวมไปถึงความหมายและหน้าที่ในการใช้ภาษาด้วย โดยมีแนวคิดที่ว่าภาษาธรรมชาติหรือการใช้ภาษาที่มีขึ้นสามารถอธิบายได้ทั้งสิ้น
- 4) ไวยากรณ์หน้าที่เป็นไวยากรณ์ที่ประยุกต์เข้ากับการศึกษาแบบลักษณะของภาษา เป็นการสรุปกฎเกณฑ์ข้ามภาษา ซึ่งจะเห็นได้จากลักษณะที่ภาษาต่างๆ ทั่วโลกมีเหมือนกันเกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์และการไล่แหล่เหมือนกันของหมวดหมู่ไวยากรณ์
- 5) ไวยากรณ์หน้าที่รวมการศึกษาข้ามสมัยด้วย โดยศึกษาประวัติศาสตร์ภาษาที่มีความเกี่ยวข้องกับรูปและ ความหมายของภาษาที่ปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับแนวคิดเรื่องลักษณะการสร้างคำนามแบบไทยเพื่อใช้เรียกสรรพสิ่งต่างๆ นั้น โดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่เด่นคือ คำบ่งกลุ่มนาม หรือที่นักภาษาศาสตร์ เช่น Hass (1964) DeLancey (1986) และ Carpenter (1986) เรียกว่า “class terms” นั้น พบทั่วไปในการประสมคำโดยเฉพาะคำนามประสม ซึ่งเป็นกลวิธีสำคัญในการสร้างคำแบบไทย อัญชลี สิงห์น้อย (2551) กล่าวว่า เป็นคำที่จะบ่งชนิดคำนามที่เป็นส่วนขยายในคำนามประสมในลักษณะที่เป็นการแยกประเภทแบบจัดระดับในแนวพื้นบ้าน (folk taxonomy)¹ ซึ่งเป็นการจัดระดับกลุ่มคำตามพวกหรือหมวดคำเป็นคำในระดับเหนือกว่าและคำในระดับต่ำกว่า ลดหลั่นลงไปเป็นหมวดหมู่ เช่น สัตว์น้ำ และ สัตว์บก จะแยกกันโดยสัตว์น้ำอาจแบ่งออกเป็น ปลาฉลาม ปลาวาฬ ปลาทูน่า ฯลฯ ดังในแผนภูมิ (อัญชลี สิงห์น้อย 2548)

¹ การจำแนกประเภทคำแบบจัดระดับกระทำได้ในหลายมุมมองที่แตกต่างกันออกไป การจำแนกประเภทแบบพื้นบ้านนี้จะแตกต่างจากการจำแนกประเภททางชีววิทยา (biological taxonomy) แบบพื้นบ้านจะสะท้อนให้เห็นว่าคนธรรมดาเห็นโลกอย่างไร คำว่า ปลาวาฬ จะถูกจัดประเภทแบบพื้นบ้านรวมไว้ภายใต้คำว่า ปลา ในขณะที่ในแบบชีววิทยา ปลาวาฬ จะรวมอยู่ภายใต้ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (mammal) เช่นเดียวกับ เสือ สิงโต สุนัข ฯลฯ (อัญชลี สิงห์น้อย 2548)

แต่อย่างไรก็ตามคำบ่งกลุ่มนามในที่นี้ก็ไม่เหมือนกันกับคำจำกลุ่ม (hypernym หรือ superordinate term) ที่เป็นคำระดับพื้นฐาน (basic-level term) ในแนวคิดของนักจิตวิทยา Roschian (Rosch, 1997) เนื่องจากคำจำกลุ่มเป็นคำนามอิสระที่มีความหมายที่สมบูรณ์ในตัวเอง เหมือนคำนามทั่วไป เช่นคำว่า ปลา เป็นคำจำกลุ่มของ ปลาหูฉลาม ปลาช่อน ปลาตุ๊ก ปลาทอง ปลาหางนกยูง ฯลฯ และมีความหมายสมบูรณ์ในตัวเองสามารถปรากฏใช้โดยลำพังได้ เช่น มีปลาหรือปลาเหล่านี้ เป็นต้น ในขณะที่คำบ่งกลุ่มนามบางคำมีความหมายไม่ชัดเจน จึงไม่สามารถปรากฏโดยลำพังได้เหมือนกับคำนามทั่วไป ยกตัวอย่างเช่นคำว่า ลำ ในคำประสม ลำธาร จัดเป็นคำบ่งกลุ่มนาม ซึ่งไม่สามารถใช้เดี่ยวๆ ได้เช่น มีลำหรือเปล้า

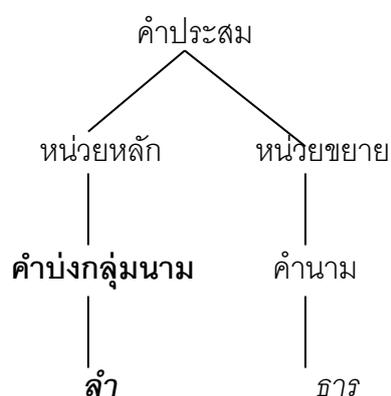
การเป็นคำในระดับที่เหนือกว่านี้เป็นประการหนึ่งที่ทำให้คำบ่งกลุ่มนามแตกต่างจากคำลักษณ-นาม เนื่องจากคำลักษณนามไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้นเสมอไป โดยเฉพาะคำลักษณนามที่บ่งจำนวนและมาตรา (เช่น ข้าวสองจาน น้ำสองแก้ว รองเท้าสองคู่ ฯลฯ) คำลักษณนามที่ซ้ำคำนาม (เช่น คำถามสองคำถาม เพลงสองเพลง ฯลฯ) คำลักษณนามที่บ่งอาการ (เช่น ขนมหื่นสองจับ ข้าวต้มมัดสองมัด ฯลฯ) ซึ่งไม่ได้แสดงถึงระดับที่เหนือกว่าคำนามที่ปรากฏร่วม²

DeLancey (1986, 440) ได้กล่าวไว้ว่าคำบ่งกลุ่มนามและคำลักษณนามจะแตกต่างกันอย่างชัดเจนในเรื่องของโครงสร้างไวยากรณ์ที่คำทั้งสองประเภทปรากฏ กล่าวคือ คำบ่งกลุ่มนามจะเกิดร่วมกับคำนามที่ถูกบ่งกลุ่มในโครงสร้างในคำประสมเท่านั้น ในขณะที่คำลักษณนามจะเกิดในโครงสร้างไวยากรณ์ในระดับวลี การปรากฏอย่างหลีกเลี่ยงกันดังกล่าวจึงอาจเป็นเหตุผลให้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องแยกเป็นหมวดคำที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญในไวยากรณ์ภาษา

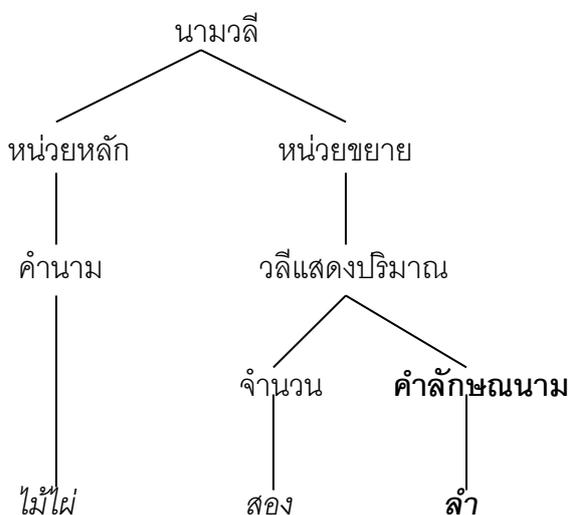
ในภาษาไทยก็เช่นเดียวกัน คำบ่งกลุ่มนามและคำลักษณนามพบปรากฏในโครงสร้างทางไวยากรณ์ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน นั่นคือ ในขณะที่คำบ่งกลุ่มนามปรากฏเป็นคำหลักในคำนามประสมแบบ คำนาม-คำนาม คำลักษณนามปรากฏในระดับที่ใหญ่กว่าคือในนามวลี โดยจะไปปรากฏในส่วนของหน่วยขยาย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะเป็นนามวลีที่แสดงปริมาณ ดังแสดงในแผนภูมิ

² Beckwith (1993) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับคำบ่งกลุ่มนามในภาษาไทย โดยระบุว่า เป็นหมวดหมู่ที่ปรากฏเป็นคำหลักในคำนามประสม และเรียกคำนามประสมชนิดนี้ว่า “คำนามบ่งกลุ่ม” (class nouns) ซึ่ง Beckwith ได้แบ่งหมวดหมู่คำนามในภาษาไทยออกเป็น 3 ชนิด คือ คำนามบ่งกลุ่ม คำลักษณนาม และ คำนามจัดจำพวก (folk taxonomy)

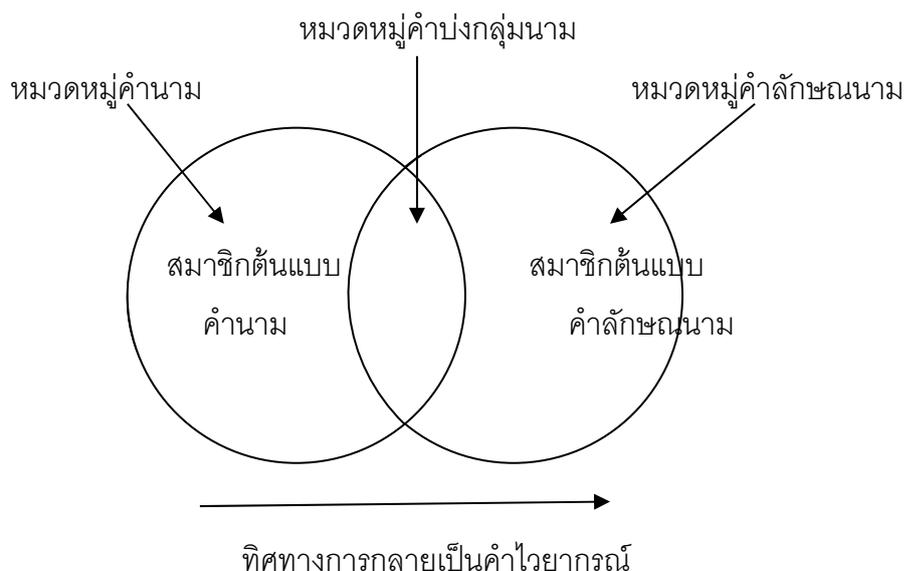
โครงสร้างที่คำบ่งกลุ่มนามปรากฏ:

โครงสร้างที่คำลักษณนามปรากฏ:

นอกจากนี้ อัญชลี สิงห์น้อย (2551) ยังได้กล่าวว่าแม้ว่าคำบ่งกลุ่มนามเป็นหมวดหมู่ไวยากรณ์ที่แตกต่างจากคำนามและคำลักษณนาม แต่ความแตกต่างดังกล่าวยังคงมีการปรากฏใช้ที่คล้ายคลึงและทับซ้อนกันในปัจจุบัน การทับซ้อนกันของหมวดหมู่ไวยากรณ์ดังกล่าวมีผลมาจากกระบวนการกลายเป็นคำไวยากรณ์ จากคำนามสู่คำลักษณนาม โดยอาจมีหมวดหมู่คำบ่งกลุ่มนามเป็นขั้นตอนในระหว่าง ซึ่งในหมวดหมู่ของคำนามและคำลักษณนามจะมีทั้งสมาชิกต้นแบบและสมาชิกที่ไม่ใช่ต้นแบบปนอยู่ด้วยกัน อันเป็นเรื่องปกติของกระบวนการเปลี่ยนแปลงหมวดหมู่ทางไวยากรณ์ที่ยังคงทิ้งร่องรอยที่มาของการเป็นหมวดหมู่เดิมไว้ แสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีอีกแนวหนึ่งที่เป็นพื้นฐานงานวิจัยนี้ คือภาษาศาสตร์บริฐาน (cognitive linguistics) หนึ่งในบรรดาผู้นำคนสำคัญคือ Lackoff (1987) เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกชื่อพืช โดยทฤษฎีนี้เห็นว่าการให้ความหมายกับสรรพสิ่งต่างๆ ก็คือการจัดหมวดหมู่ของสรรพสิ่งนั่นเอง เช่น เราให้ความหมายของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งว่าเป็น ‘นกขนาดเล็กซึ่งพบทั่วไปในประเทศไทย’ นั่นก็คือเราจัดหมวดหมู่สิ่งมีชีวิตนั้นว่าอยู่ในหมวดหมู่สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า นก และมีหมวดหมู่ย่อยเป็น นกกระจอก นั่นเอง การให้ความหมายหรือจัดหมวดหมู่กับสิ่งต่างๆ จะอยู่ในกรอบซึ่งเป็นสังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และประสบการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มชนนั้นๆ แต่ละกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และประสบการณ์แตกต่างกันจึงมีระบบความหมายหรือการจัดหมวดหมู่สรรพสิ่งรอบกายที่แตกต่างกัน ดังที่ได้ยกตัวอย่างไปข้างต้นในเรื่องของปลาว่าพื้ที่หากจัดหมวดหมู่ในแวดวงวิชาการตามแนวทางวิทยาศาสตร์จะอยู่ในหมวดหมู่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมซึ่งเป็นสัตว์เลือดอุ่นจำพวกเดียวกันกับช้าง เสือ วัว ฯลฯ แต่ถ้าหากอยู่ในมุมมองพื้นบ้านทั่วไปก็จะถูกมองว่าเป็นปลาซึ่งเป็นสัตว์น้ำหรือสัตว์เลือดเย็นเช่นเดียวกันกับปลาทู ปลาฉลาม หรือปลาทะเลทั่วไป หมวดหมู่แต่ละหมวดหมู่จะมีทั้งสมาชิกที่เป็นต้นแบบและไม่ใช้ต้นแบบ เช่น นกกระจอก เป็นสมาชิกต้นแบบของหมวดหมู่ นก ในสังคมวัฒนธรรมแบบไทย เพราะสามารถเป็นตัวแทนที่ดีของนกได้ ในขณะที่ ไก่ฟ้า นกกระจอกเทศ นกเพนกวิน ฯลฯ เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีเท่า นอกจากการจัดหมวดหมู่สรรพสิ่งแล้ว การกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ ก็ถูกจำแนกหมวดหมู่ในกรอบของวัฒนธรรมและประสบการณ์ด้วยเช่นกัน (Singnoi, 2006)

นอกจากนี้รายละเอียดในเรื่องของความหมายของสรรพสิ่งต่างๆ ยังมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มภาษาวัฒนธรรม นั่นคือมีการแยกความหมายออกเป็นประเภทต่างๆ ตามมโนทัศน์ของกลุ่มชน เช่น ความหมายตรงหรือความหมายจำเพาะ (proper) ความหมายนามนัย (metonymy) ความหมายอุปลักษณ์ (metaphor) ฯลฯ ที่ให้ความสนใจศึกษากันมากคือความหมายอุปลักษณ์ซึ่ง

เป็นการให้ความหมายที่เปรียบกับสิ่งอื่นหรือการกระทำอื่นๆ ตามพื้นฐานด้านวัฒนธรรมและประสบการณ์ของผู้ให้ความหมายนั้นๆ ยกตัวอย่างเช่น คนที่มีสภาพสกปรกมักจะถูกเปรียบเหมือนสุนัขในสังคมวัฒนธรรมไทย ในขณะที่ในสังคมวัฒนธรรมตะวันตกมีทัศนคติที่ดีต่อสุนัข ซึ่งมองว่าเป็นเพื่อนที่ดีที่สุดของมนุษย์ คนที่มีสภาพสกปรกจะถูกเปรียบเป็นสิ่งอื่นแทน เช่น หมู เป็นต้น

8. การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง

8.1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในประเทศไทย

การศึกษาเกี่ยวกับการจัดกลุ่มภาษาตระกูลไทตามลักษณะความสัมพันธ์ด้านการร่วมเชื้อสายที่สำคัญได้แก่งานของ Brown (1965) Chamberlain (1971) Hartman (1977) และ Li (1977) ที่ใช้การกลายเสียงของเสียงพยัญชนะต้นดั้งเดิมซึ่งมีผลกับวิวัฒนาการของระบบเสียงวรรณยุกต์ในภาษาลูกเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ เกณฑ์การยึดเสียงสระ และเกณฑ์การใช้ศัพท์ร่วมกัน

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาการกระจายของภาษาในตระกูลภาษาต่างๆ ในประเทศไทยตามลักษณะความสัมพันธ์ด้านการร่วมเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์ภาษา เพื่อจัดทำแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ของประเทศไทย พบว่ามีทั้งสิ้น 60 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ภาษาตระกูลไท (Tai language family) มีจำนวน 24 กลุ่มภาษา
- 2) ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic language family) มีจำนวน 22 กลุ่ม
- 3) ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan language family) มีจำนวน 11 กลุ่มภาษา
- 4) ภาษาตระกูลออสโตรเนเซียน หรือมาลาดีโยลีนีเซียน (Austronesian or Malayo-Polynesian) มีจำนวน 3 กลุ่มภาษา
- 5) ภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน (หรือแม้ว-เย้า) (Hmong-Mien or Miao-Yao language family) มีจำนวน 2 กลุ่มภาษา

งานวิจัยนี้ได้แบ่งกลุ่มภาษาตระกูลไทที่พบพบในประเทศไทยดังนี้

- 1) ไทแสก (Tai-Saek)
- 2) ไท-ไท (Tai-Tai) ในกลุ่มไท (กลุ่มตะวันตกเฉียงใต้) ซึ่งแบ่งเป็น 3 สาย ดังนี้

<ul style="list-style-type: none"> - ชาน/ไทยใหญ่ - ลื้อ - โซ่ง/ไทดำ - จีน/เงิน - ยวน - ยอง - ไทหย่า 	<ul style="list-style-type: none"> - ไทยกลาง - ไทยใต้ - ไทยตากใบ - ไทยโคราช - ไทยเลย - ลาวแก้ว - ลาวตี้ - ลาวครั่ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ลาวเวียง/ลาวกลาง - ลาวใต้ - ผู้ไทย - ไย้ - ญ้อ - กะเลิง - ลาวอีสาน
--	--	--

ในส่วนของภาคเหนือ นั้น งานวิจัยนี้พบว่า มีภาษาตระกูลไท ได้แก่ คำเมือง (ยวน) ไช่ (ไตดำ) ไทยขึ้น ไทยกลาง ไทยโคราช ไทยเลย ไทยลื้อ ไทเย่า ไทยใหญ่ พวน ยอง ลาวครั้ง ลาวแง้ว ลาวตี้ ลาวเวียง/ลาวกลาง และลาวอีสาน

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดกลุ่มและความหลากหลายของภาษาตระกูลไทที่พูดในภาคเหนือที่สำคัญอีกงานหนึ่งคือกาญจนา เวงรังษี และคณะ (2536) ศึกษาวิจัยแผนที่ภาษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์กำนัน ผู้ใหญ่บ้านของทุกหมู่บ้านใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง และคัดเลือกผู้บอกภาษาจากการสุ่มตัวอย่างของทุกตำบลจำนวน 762 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มภาษาไทยถิ่นที่พบใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง แบ่งออกเป็น 12 ถิ่น ได้แก่ ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยสุโขทัย ภาษาไทยเหนือ ภาษาไทยอีสาน ภาษาไทยสุพรรณบุรี ภาษาลาว พวน ภาษาลาวไช่ ภาษาลาวเวียง ภาษาลาวครั้ง ภาษาลาวแง้ว ภาษาลาว และภาษานครไทย ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นกลุ่มย่อยได้แก่ ภาษากะเหรี่ยง ภาษาม้ง ภาษาเย้า ภาษาลีซอ ภาษาชาวนบน และภาษามอญ ภาษาที่พบได้จัดทำเป็นแผนที่ภาษาโดยมีขอบเขตตามการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในแต่ละตำบล โดยแบ่งแผนที่เป็น แผนที่ภาษารวม 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง แผนที่ภาษาของแต่ละจังหวัด แผนที่ภาษาของแต่ละอำเภอของ 9 จังหวัด

สำหรับภาษาไทยถิ่นหลัก 4 ถิ่นนั้น สุวัฒน์ผณา เลี่ยมประวัตติ (2551) ได้กล่าวไว้ว่าพบพูดในที่ต่างๆ ดังนี้

ภาษาไทยถิ่นเหนือ หรือภาษาล้านนา หรือ “คำเมือง” หรือไตยวน (ที่ไปปรากฏพูดในภาคกลาง) คือภาษาที่พูดโดยคนไทยส่วนใหญ่ในพื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน รวมทั้งบางอำเภอในจังหวัดตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ สระบุรี นครราชสีมา และราชบุรี

ในกลุ่มภาษาไทยถิ่นเหนือหรือภาษาคำเมืองนั้น วันทนีย์ พันธชาติ (2526) แบ่งกลุ่มย่อยโดยศึกษาการใช้ศัพท์คำเมืองใน 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ภาษาคำเมืองแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มภาษาย่อย คือ ภาษาคำเมืองตะวันตก ได้แก่ บริเวณ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และลำพูน ภาษาคำเมืองตะวันออก ได้แก่ ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา

ภาษาไทยถิ่นตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) พูดในบริเวณ 16 จังหวัดภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งพูดภาษาเดียวกันกับภาษาลาว มีความแตกต่างกันเป็นถิ่นย่อยออกไปอีกในท้องถิ่นนี้ เช่นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงตอนล่าง พูดภาษากลุ่มลาวหลวงพระบาง บางถิ่นก็พูดภาษาลาวกลุ่มเวียงจันทน์ เป็นต้น

ภาษาไทยถิ่นกลาง ได้แก่ภาษาที่พูดโดยคนไทยส่วนใหญ่ที่อยู่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย มีภาษาถิ่นย่อย 5 ถิ่น คือ ภาษาถิ่นย่อยกรุงเทพฯ ซึ่งถือว่าเป็นภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาถิ่นตะวันตก ได้แก่สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม กาญจนบุรี และบางอำเภอในจังหวัดอ่างทอง ภาษาไทยถิ่นตะวันออก ได้แก่จันทบุรี ระยอง ตราด และชลบุรี ภาษาไทยถิ่นสุโขทัย ได้แก่ สุโขทัยอำเภอสวรรคโลกและจังหวัดใกล้เคียง และภาษาไทยถิ่นโคราช

ภาษาไทยถิ่นใต้ คือ ภาษาที่พูดโดยคนส่วนใหญ่ในภาคใต้ ได้แก่ ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ ตรัง พัทลุง นครศรีธรรมราช ภูเก็ต สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

นอกจากนี้การศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทยถิ่นในแต่ละท้องถิ่นย่อยๆ ในเขตภาคเหนือ ที่สำคัญมีดังนี้

กาญจนา เगरังษี และคณะ (2520) ศึกษาวิจัยแผนที่ภาษาในจังหวัดพิษณุโลกโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสำรวจภาษาถิ่นต่างๆ เพื่อสร้างแผนที่ภาษาจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาและบันทึกเสียงวรรณยุกต์ของวิลเลียม เจ. เกิดนิย์ รวมทั้งเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างโดยใช้ระบบเสียงวรรณยุกต์เป็นหลัก ผลการศึกษาได้แบ่งภาษาถิ่นย่อยของจังหวัดพิษณุโลกออกเป็น 32 ภาษาถิ่นย่อย และใช้ชื่อหมู่บ้านเป็นชื่อเรียกภาษาถิ่นย่อยนั้นๆ

สมทรง บุรุษพัฒน์ (2524) ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระจายคำศัพท์ในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ในจังหวัดพิษณุโลกมีการกระจายคำศัพท์ใน 2 ลักษณะ คือ การใช้คำศัพท์ที่มีการกระจายแตกต่างกันตามอายุ เพศ การศึกษา และอาชีพ ผลการศึกษานำเสนอในรูปของแผนที่ภาษาที่แสดงการกระจายคำศัพท์ และพบว่าประชากรในจังหวัดพิษณุโลกใช้ภาษาถิ่นกลางมากกว่าภาษาไทยถิ่นอื่นๆ

วารี วิสกุล (2526) ศึกษาภูมิศาสตร์ภาษาจังหวัดสุโขทัยโดยใช้ศัพท์ วัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อต้องการทราบว่า ในจังหวัดสุโขทัยมีภาษาไทยถิ่นที่ใช้พูดกันจำนวนกี่ถิ่น มีภาษาชนกลุ่มน้อยกลุ่มใดบ้าง บริเวณที่พูดภาษาเหล่านี้อยู่บริเวณใด และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแผนที่ภาษา ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปจากเจ้าหน้าที่ทางราชการ รวมทั้งเก็บข้อมูลคำศัพท์โดยส่งแบบสอบถามไปยังผู้บอกภาษา ซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่บ้านของอำเภอต่างๆ รวม 567 หมู่บ้าน แบบสอบถามประกอบด้วยหน่วยอรรถ 30 หน่วยอรรถ เป็นหน่วยอรรถที่เป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน ถิ่นเหนือ และถิ่นกลาง แทนด้วยคำศัพท์ที่ต่างกัน ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามในการเก็บข้อมูลออกไป 2 ครั้ง ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาร้อยละ 84.40 ของหมู่บ้านทั้งหมด ผลการศึกษาพบว่า ภาษาที่ใช้พูดกันมากในจังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่ คือ ภาษาไทยกลางที่มีพูดกันอยู่บริเวณ อำเภอศรีนคร สวรรคโลก ศรีสำโรง เมืองสุโขทัย ศรีมาศ กงไกรลาส ด้านลานหอย และตอนใต้บางส่วนของศรีสัชนาลัย ภาษาไทยถิ่นอีสานมีพูดกันมากที่บริเวณหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ตำบลมะหลับ อำเภอศรีนคร โดยเป็นประชากรที่อพยพมาจากลาวหรือจังหวัดทางภาคอีสานของไทย บริเวณที่พูดภาษาไทยถิ่นเหนือภาษาเดียว ได้แก่ บางส่วนของตำบลบ้านแก่ง อำเภอศรีสัชนาลัย อำเภอทุ่งเสลี่ยม และตำบลดงลิ้น อำเภอ ด้านลานหอย

สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์ และอัญชลิ สิงห์น้อย (2549) ศึกษาวิจัยภูมินามของหมู่บ้านใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง พบว่า โครงสร้างภาษาในการตั้งชื่อหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วยคำคำเดียว คำสองหน่วยคำ คำสามหน่วยคำ คำสี่หน่วยคำ และคำห้าหน่วยคำ การจำแนกนามทั่วไปของชื่อหมู่บ้านตามกลุ่มความหมาย ได้แก่ น้ำและแหล่งน้ำ ภูมิประเทศ สิ่งก่อสร้าง/สถานที่ ดินแดน/กลุ่มส่วน ตำแหน่ง/ทิศทาง แร่ธาตุ/วัตถุธรรมชาติ พืชพรรณธรรมชาติ สัตว์ สิ่งของ

อาชีพ จำนวน/ปริมาณ บุคคล คุณสมบัติ/ลักษณะ กิริยาอาการและอื่นๆ และประวัติที่มาของหมู่บ้าน ในจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง

สำหรับงานวิจัยเรื่องคำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือนี้จะแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทตามตระกูลภาษาออกเป็น 20 กลุ่มภาษา ตามการศึกษาของ กาญจนา เจริญชัย และคณะ (2536) และ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ (2547) ได้แก่ คำเมือง (ยวน) ไช่ (ไทดำ) ไทยขึ้น ไทยกลาง ไทยโคราช ไทยเลย ไทยสุโขทัย ไทยสุพรรณบุรี ไทยนครไทย ไทยลื้อ ไทหย่า ไทยใหญ่ พวน ยอง ลาว ครั่ง ลาวแง้ว ลาวดี ลาวเวียง/ลาวกลาง ลาวหล่ม และลาวอีสาน

8.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาคำเรียกชื่อพืช

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการคำเรียกชื่อพืชมีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการแปรของคำเรียกชื่อพืชไปตามท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทย ที่สำคัญ อาทิ งานวิจัยของ สุรางคนาง แก้วน้ำดี (2536) ศึกษาการแปรของคำเรียกชื่อพืชกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยถิ่นและภาษาไทยถิ่นย่อย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแปรของคำเรียกชื่อพืชในภาษาถิ่นย่อยของภาษาคำเมือง ภาษาถิ่นย่อยของภาษาอีสาน ภาษาถิ่นย่อยของภาษาไทยถิ่นกลาง และภาษาถิ่นย่อยของภาษาไทยถิ่นใต้ว่า มีการใช้คำศัพท์ในการเรียกชื่อพืชเหมือนกันหรือต่างกันในลักษณะใดบ้าง และนำผลการศึกษามาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยถิ่นและภาษาไทยถิ่นย่อยผลการวิจัยสรุปได้ว่า การแปรตามถิ่นของคำเรียกชื่อพืชสามารถแบ่งได้เป็นสองส่วน คือส่วนที่เป็นคำนำหน้ากับส่วนที่เป็นชื่อพืช การแปรในแต่ละส่วนสามารถอธิบายความสัมพันธ์ในมุมมองที่ต่างกัน คือ การแปรของคำนำหน้า ดูเหมือนจะแบ่งภาษาไทยถิ่นออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่ทางตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ ภาษาคำเมืองและภาษาอีสาน กับกลุ่มที่อยู่ทางตอนล่างของประเทศไทย ได้แก่ ภาษาไทยถิ่นกลางและภาษาไทยถิ่นใต้ ทั้งนี้ภาษาในกลุ่มแรกมีความสัมพันธ์กับภาษาไทยถิ่นกลางมากกว่าภาษาไทยถิ่นใต้ ในขณะที่การแปรของชื่อพืชแสดงให้เห็นว่าภาษาคำเมืองมีความสัมพันธ์กับภาษาไทยถิ่นอื่นน้อยมาก นอกจากนี้ การแปรของคำนำหน้าและการแปรของชื่อพืชยังได้ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษาถิ่นย่อยในภาษาถิ่นใหญ่เดียวกันจะมีมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษาถิ่นย่อยในภาษาถิ่นต่างภาษา และสำหรับความสัมพันธ์ข้ามภาษาถิ่นในระดับถิ่นย่อยนั้น พบว่า ภาษาถิ่นย่อยของภาษาถิ่นเดียวกัน มีความสัมพันธ์กับภาษาถิ่นย่อยของภาษาถิ่นอื่นๆ ใกล้เคียงกัน ยกเว้นภาษาถิ่นย่อยของภาษาคำเมือง

สุพัทธรา จิรนนทนาภรณ์ และอัญชลี สิงห์น้อย (2552) ศึกษาและเปรียบเทียบคำเรียกชื่อพืชในภาษาท้องถิ่น และการแปรของคำเรียกชื่อพืชในบริเวณรอยต่อระหว่าง 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง พบว่ามีความแตกต่างไปจากภาษาไทยมาตรฐานถึงร้อยละกว่า 83 ของคำเรียกชื่อพืชที่ศึกษาทั้งหมด และยังมีความแตกต่างกันระหว่างถิ่นต่างๆ ในบริเวณนี้อีกด้วย โดยพบทั้งในกรณีการเป็นคำศัพท์คนละคำและการแปรในศัพท์คำเดียวกัน ในการใช้คำศัพท์คำเดียวกัน มีทั้งการใช้คำเหมือนกันทุกประการ และใช้คำศัพท์คำเดียวกันแต่มีการแปรไปต่างๆ กัน โดยมีสภาวะที่พบคือ แปรตามหน่วยเสียง จำนวน

พยางค์ การใช้คำขยายชื่อพืชต่างกัน การใช้/ไม่ใช้คำขยายชื่อพืช การใช้คำกลุ่มพืชต่างกัน และการใช้/ไม่ใช้คำกลุ่มพืช โดยเฉลี่ยแล้วในภาษาท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง 9 จังหวัดมีการใช้คำเรียกชื่อพืชแตกต่างกันไปจากคำเรียกชื่อพืชในภาษาไทยมาตรฐานประมาณร้อยละ 20 และพบว่าคำเรียกชื่อในบริเวณพื้นที่รอยต่อส่วนใหญ่มีความแตกต่างจากอำเภอเมืองมากกว่าอำเภอของจังหวัดอื่นในพื้นที่รอยต่อเดียวกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษาท้องถิ่นในจังหวัดเดียวกันไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์มากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษาท้องถิ่นที่อยู่กันคนละจังหวัด

นอกจากนี้ยังพบวิธีการสร้างคำเรียกชื่อพืชที่ซับซ้อน โดยพบว่าคำเรียกชื่อพืชในบริเวณภาคเหนือตอนล่างนี้เป็นคำประสมที่เกิดจากการนำคำเดิมจำนวน 5-6 คำมาประกอบกัน โดยมีคำประกอบส่วนหนึ่งเป็นคำบ่งกลุ่มนามและอีกส่วนหนึ่งเป็นชื่อเฉพาะ คำบ่งกลุ่มนามที่พบนั้นมีอย่างน้อย 3 กลุ่มเกิดในลำดับต่างกันและคำบ่งกลุ่มนามในแต่ละตำแหน่งก็มีหน้าที่ในด้านความหมายแตกต่างกันด้วย ได้แก่ คำบ่งกลุ่มนามตำแหน่งที่ 1 แสดงส่วนต่างๆ ของพืช เช่น *ต้น ดอก ใบ หน่อ ฯลฯ* คำบ่งกลุ่มนามตำแหน่งที่ 2 แสดงหน้าที่ในการใช้ เช่น *ไม้ ผัก ว่าง หญ้า ฯลฯ* และคำบ่งกลุ่มนามตำแหน่งที่ 3 แสดงเพศสภาพ เช่น *อี บัก ฯลฯ* นอกจากนี้ยังพบคำบ่งกลุ่มนามที่หมายถึง “ผลไม้” คือ *มะห่มะหมัก* ที่เกิดได้มากกว่าหนึ่งตำแหน่ง สำหรับในส่วนที่เป็นชื่อเฉพาะนั้นพบว่าประกอบด้วยชื่อหลักและอาจมีคำขยายชื่อ เช่น *กระชาย มะเขือกรอบ ฯลฯ* ดังนั้นโครงสร้างคำเรียกชื่อพืชที่หากปรากฏเต็มรูปแบบจึงประกอบด้วย คำบ่งกลุ่มนาม 1 + คำบ่งกลุ่มนาม 2 + คำบ่งกลุ่มนาม 3 + คำบ่งกลุ่มนาม มะ + ชื่อหลัก + คำขยายชื่อพืช แม้ว่าจะไม่พบปรากฏพร้อมกันทีเดียวทั้ง 6 คำก็ตาม โดยทั้งนี้พบปรากฏพร้อมกันมากที่สุด 4 คำประกอบ เช่น *ใบ¹หญ้า²แมง³วาย⁴* *ต้น¹หญ้า²แห้ว³หมู⁴เคื่อ¹หมัก²ถั่ว³พู⁴* ฯลฯ

นอกจากนี้ Unchalee Wongwatana (in press) ได้ศึกษาคำเรียกชื่อพืชไทย โดยมุ่งพิจารณาโครงสร้างและความหมายของชื่อพืชที่สะท้อนมโนทัศน์พื้นบ้าน พบว่าโครงสร้างคำเรียกชื่อพืชไทยนั้นมีทั้งที่เป็นแบบเรียบง่าย มีทั่วไป คือประกอบด้วยคำหลักและอาจมีคำขยาย เช่น *เข็มเขียว เข็มหอม เข็มโคม* และแบบซับซ้อน ซึ่งอาจมีส่วนประกอบถึง 4 ส่วน ลำดับดังนี้ 1) คำบ่งกลุ่มนาม (class terms) ซึ่งอาจมีถึง 3 กลุ่ม ได้แก่ คำบ่งพืช คือคำว่า *ต้น* คำบ่งส่วน เช่น *ดอก ใบ หน่อ ฯลฯ* คำบ่งหน้าที่เช่น *ไม้ ผัก หญ้า ฯลฯ* 2) หน่วยคำบ่งกลุ่มนาม (grammatical morphemes) ได้แก่ หน่วยคำบ่งผล คือ *มะ* หน่วยคำบ่งเพศ เช่น *นาง บัก ฯลฯ* 3) ชื่อ และ 4) ส่วนขยาย การใช้ภาษาในคำชื่อพืชนี้ นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงระบบคิดที่ซับซ้อนและแยบยลของคนพื้นบ้านแล้วยังได้สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ที่สัมพันธ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในแง่ต่างๆ อาทิ วิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนและประสบการณ์ร่วมของชาวบ้าน จากการใช้ภาษาที่แสดงจินตภาพ (imaginative language) ซึ่งมีทั้งที่เป็นอุปลักษณ์ (metaphor) หรือการเปรียบกับสรรพสิ่งต่างๆ เช่น *ดอกกระดาศ ดอกเข็ม ดอกแก้ว ฯลฯ* และนามนัย (metonymy) หรือการใช้ลักษณะเด่นเป็นชื่อ เช่น *ผักขม ผักหวาน ผักเนา ข้าวแก้ว ฯลฯ* เหล่านี้เป็นต้น

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

9.1. ความเป็นประโยชน์ต่อศาสตร์

- 1) เป็นความก้าวหน้าในอีกระดับหนึ่งวงการภาษาศาสตร์และภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับคำและระบบคิดพื้นบ้าน อาทิ วิทยาระบบรูปคำ (morphology) ศัพท์วิทยา (lexicography) การจัดจำแนกแบบอนุกรมวิธาน (taxonomic classification) การจัดจำพวกแบบพื้นบ้าน (folk taxonomy) และมโนทัศน์พื้นบ้าน (folk concept)
- 2) เป็นแนวทางในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยถิ่นย่อยในด้านคำศัพท์และเสียง
- 3) เป็นประโยชน์ในการศึกษาคำเรียกชื่อพืชของภาษาไทยถิ่นในพื้นที่อื่นๆ
- 5) เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สื่อออกมาโดยการสร้างคำเรียกชื่อพืช

9.2. ความเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่นำผลการวิจัยไปใช้

- 1) เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานการเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและอนุรักษ์ การปลูกพืชท้องถิ่น และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป
- 2) เป็นประโยชน์ต่อนักวิชาการด้านพฤกษศาสตร์ของหน่วยงานการเกษตรและสถาบันอุดมศึกษาในการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่นในเขตภาคเหนือ
- 3) จังหวัดต่างๆ ในเขตภาคเหนือ สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลประจำจังหวัดสำหรับเผยแพร่แก่หน่วยงานอื่นเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการปลูกพืชเกษตรกรรม เป็นการเสริมรายได้และสร้างเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต และเพิ่มรายได้แก่กลุ่มชนในท้องถิ่นต่อไป

10. แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

ดำเนินการจัดพิมพ์ผลงานวิจัยเผยแพร่สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ และหน่วยงานราชการในเขตภาคเหนือ จัดพิมพ์บทความวิจัยเผยแพร่ในวารสารมหาวิทยาลัยนเรศวร หรือวารสารมนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

11. วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

11.1. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

- 1) ใช้รายการคำเรียกชื่อพืชของ สุรางคนาง แก้วน้ำดี (2536) จำนวน 174 คำ ซึ่งเป็นรายการคำเรียกชื่อพืชพื้นบ้านที่ปรากฏโดยทั่วไปในทุกภาค

- 2) การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลกระทำโดยการคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลจากแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2547) และแผนที่ภาษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง (กาญจนา เกรียงชัย และคณะ, 2536) เป็นหลัก มีพื้นที่จุดเก็บข้อมูลภาษากลุ่มชาติพันธุ์ละ 1 จุด รวม 20 จุด ดังนี้
- ไทยกลาง ที่ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
  - ไทยคำเมือง (หรือไทยยวน) ที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
  - ไทยอีสาน (หรือลาวอีสาน) ที่ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
  - ไทยซ่ง (หรือลาวซ่ง หรือไทดำ) ที่ ตำบลบ่อทอง อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
  - ไทยซิ่น (หรือไทยซิ่น) ที่ อำเภอสันป่าตอง/สันกำแพง/แม่แตง/ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
  - ไทยโคราช ที่ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
  - ไทยสุพรรณบุรี ที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
  - ไทยนครไทย ที่อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
  - ไทยเลย ที่ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
  - ไทยสุโขทัย ที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
  - ไทยลื้อ ที่ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน
  - ไทยหย่า ที่ บ้านห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
  - ไทยใหญ่ ที่ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
  - ไทยยอง ที่อำเภอป่าซาง หรืออำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
  - ไทยพวน (หรือลาวพวน) ที่ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
  - ไทยครั่ง (หรือลาวครั่ง) ที่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
  - ไทยแจ้ว (หรือลาวแจ้ว) มีพุดที่ ตำบลโคกสว่าง และตำบลหนองไม้เสียง อำเภอตากดี จังหวัดนครสวรรค์
  - ไทยดี (หรือลาวดี) มีพุดที่ อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก
  - ไทยหล่ม (หรือลาวหล่ม) ที่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
  - ลาวเวียง (หรือลาวกลาง) ที่ อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

หมายเหตุ ในงานวิจัยนี้จะใช้คำว่า ไทย กับภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไททุกกลุ่มในภาคเหนือ เนื่องจากเป็นภาษาถิ่นไทที่พุดในประเทศไทย ยกเว้นภาษา ลาวเวียง ที่พุดเป็นหลักในประเทศลาว

3) เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้บอกภาษา

- เป็นเกษตรกรเพศชายหรือเพศหญิง
- อายุ 40 ปี ขึ้นไป

- การศึกษาระดับ ป4-ป6
  - มีภูมิปัญญาในพื้นที่ที่เป็นจุดเก็บข้อมูลและไม่เคยโยกย้ายไปอยู่ที่อื่น
  - ใช้ภาษาถิ่นของตนเองในชีวิตประจำวัน
  - มีไหวพริบดีและพูดจาชัดเจน
- 4) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรายละเอียดของแหล่งข้อมูล และรายการคำเรียกชื่อพืชที่เป็นภาษาไทยมาตรฐาน สურางคนาง แก้วน้ำดี (2536) พร้อมภาพประกอบ
  - 5) วิธีการเก็บข้อมูลกระทำโดยผู้วิจัยให้ผู้บอกภาษาดูภาพหรือตัวอย่างของจริงจากพืช ภาพโตชัดเจน ผู้บอกภาษามีความเข้าใจดี และให้ข้อมูลได้โดยไม่เกิดความไม่แน่ใจ ผู้วิจัยจะบันทึกข้อมูลคำศัพท์นั้นไว้ แต่ถ้าภาพใดไม่ชัดเจนว่าเป็นพืชชนิดใด ผู้วิจัยจะซักถามลักษณะของพืชที่ผู้บอกภาษากล่าวถึง แล้วดูว่าตรงกับศัพท์ที่ต้องการทดสอบหรือไม่ ถ้าตรงจะบันทึกคำศัพท์นั้นไว้ ถ้าไม่ตรง ผู้วิจัยจะอธิบายลักษณะสำคัญของพืชในศัพท์ที่กำลังทดสอบให้ผู้บอกภาษาทราบ และซักถามจนกว่าผู้บอกภาษาจะเข้าใจ

11.2. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลแล้วผู้วิจัยจะนำคำเรียกชื่อทั้งหมดมาบันทึกในตารางแสดงคำศัพท์โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วย โดยมีวิธีการวิเคราะห์คำศัพท์ ในลำดับดังนี้

- 1) พิจารณาลักษณะคำเรียกชื่อพืชในแต่ละภาษาถิ่น ได้แก่ โครงสร้างคำ (จำนวนส่วนประกอบตั้งแต่ 1 คำ หรือมากกว่า) ส่วนประกอบ (แต่ละส่วนคืออะไร เช่น คำบ่งกลุ่มนาม คำที่เป็นชื่อเฉพาะ ฯลฯ) วากยสัมพันธ์ (ส่วนประกอบแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์กันอย่างไร เช่น เป็นส่วนหลัก เป็นส่วนขยาย ฯลฯ)
- 2) เปรียบเทียบลักษณะคำเรียกชื่อพืชในด้านต่างๆ ระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไท และระหว่างภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกันโดยยึดภาษาไทยมาตรฐานเป็นหลัก
- 3) พิจารณาความหมายของคำและจัดประเภทความหมาย เช่น ความหมายจำเพาะหรือความหมายที่แสดงจินตภาพ เป็นต้น พิจารณาคำเรียกชื่อพืชที่มีความหมายที่แสดงจินตภาพเพื่อหาแก่นทัศน์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ

12. ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

ปีงบประมาณ 2554 (1 ตุลาคม 2553 – 30 กันยายน 2554)

แผนการดำเนินงาน	ปี 2553			ปี 2554								
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
1. ขั้นสำรวจข้อมูลเอกสารเบื้องต้น และสำรวจพื้นที่	←→											
2. ขั้นสร้างแบบสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล		←→	→									
3. ขั้นรวบรวมและเก็บข้อมูลภาคสนาม				←→	→			→				
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงาน									←→	→		
5. ขั้นจัดพิมพ์รายงานวิจัย												←→

13. งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับจากทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นเงินทั้งสิ้น 301,000 บาท